

Karol Kamiński
Uniwersytet Warszawski

Ziemia drohicka w najnowszych badaniach socjologicznych

Drohiczyn Land in recent sociological research

Słowa kluczowe:

Drohiczyn, ziemia drohicka, badania socjologiczne

Key words:

Drohiczyn, Drohiczyn land, sociological research

Abstract

In the paper we find bibliographic sources describing some of the latest sociological research in the area of the Drohiczyn land, with brief information about its content. Text documents some pieces of the reality of the past and collects data that could be described as collective knowledge, usually transmitted orally from generation to generation. They can serve as a basis for the foundation of other texts, be a source of information or provide the impulse to read original papers or general documents about local history of these lands. Articles and studies show a certain regularity, ie. the snowball mechanism of the research area, with which once initiated research multiplies their number as well as the number of texts written on the subject, giving a research area a special place in history.

Wprowadzenie

Drohiczyn wraz z terenami sąsiadującymi jest interesującym miejscem dla badaczy, nie tylko jak mogłoby się wydawać dla historyków, ale również socjologzy zajmujący się przeróżnymi aspektami życia codziennego.

go mogą i znajdują tematy ich interesujące wywodząc źródło swojej wiedzy z lokalności. Na swojej niedługiej drodze naukowej miałem okazję napotkać (całkowicie przypadkowo) badaczy podejmujących tematy z zakresu socjologii prawa, obyczajów, kuchni, wielokulturowości, sporów i rozwiązywania konfliktów itd., którzy przed laty za teren badawczy wybrali Drohiczyn bądź ziemi drohicką. Poszczególne publikację dokumentują pewne wycinki rzeczywistości minionej oraz gromadzą dane, które moglibyśmy określić jako wiedzę zbiorową, przekazywaną zazwyczaj ustnie z pokolenia na pokolenie. Pisząc teksty z dziejów Drohiczyna i okolic można zauważyć lukę bibliograficzną. Otóż funkcjonują w obiegu źródła historyczne na temat ziemi drohickiej (z większymi bądź mniejszymi błędami) przykładem jest książka Feliksa Zygmunta Weremieja, *Stolica Jaćwieży, Monografia miasta Drohiczyna nad Bugiem w zarysie historycznym*¹. Literatura jest dosyć liczna, choć z pewnością wymaga rewizji treści, co na tym etapie zostawiam historykom. Książkę Weremieja nie wymieniam bez powodu, jest ona opisem historii zahaczającej swoją treścią o powstanie II RP. Jako socjologa-drohiczyniaka interesuje mnie najnowsza historia miasta i jego okolic. Dzieje te należałoby zebrać w jeden tom monograficzny opisujący wydarzenia mające miejsce po 1939 r., 1945 r. bądź zacząć od 1918 r. Publikacja taka jest z pewnością wyzwaniem, opisałaby historię najnowszą, pamiętaną jeszcze przez aktorów tamtych wydarzeń. Niniejszy tekst jest szkicem ukazującym przede wszystkim aktywność badawczą Uniwersytetu Warszawskiego na ziemi drohickiej, która rozpoczęła się w latach 80. ubiegłego stulecia a opisuje bliskie memu sercu tereny. Jest również przyczynkiem do opisu najnowszej historii Drohiczyna i okolic².

¹ F. Z. Weremiej, *Stolica Jaćwieży, Monografia miasta Drohiczyna nad Bugiem w zarysie historycznym*, Nakładem Gimnazjum Państwowego im. J. I. Kraszewskiego w Drohiczynie nad Bugiem, 1938. Autor pisze na s. 37 o bitwie brodnickiej, którą mieli jakoby stoczyć Bracia Dobrzyńscy w 1225 r., jednak bulla papieska fundująca zakon jest z 1228 r., a informacja o bitwie nie jest potwierdzonym wydarzeniem historycznym. Por. Polkowska-Markowska Wanda, *Dzieje Zakonu Dobrzyńskiego. Przyczynek do kwestji krzyżackiej*, w: „Roczniki Historyczne Organ Towarzystwa miłośników Historji w Poznaniu” (red.) Kazimierza Tymienieckiego, Kazimierza Kaczmarczyka i ks. Henryka Likowskiego. Rocznik II zeszyt 2.

² W przyszłości należałoby rozważyć stworzenie spisu literatury uwzględniającej dzieje Drohiczyna i okolic.

Ziemia drohicka³

Ziemia drohicka jest nęcącym przedmiotem badań m.in. ze względu na mniejszości występujące niegdyś na tych terenach, były/są to mniejszości narodowe, etniczne, religijne. Granice wielokulturowości w pewnych aspektach życia zacierają się a w innych tętnią życiem. Pierwszym badaniem, które chciałem przedstawić zostało wykonane w ramach „badań nad funkcjonowaniem pomocy, kontroli i opieki społecznej (...) koordynowanego przez Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego⁴. Obszerny kwestionariusz był zatytułowany Nasze życie w kryzysie. Latem 1983 r. przeprowadzono wywiady wśród 180 gospodarstw domowych w 13 wsiach z okolic Drohiczyzna. Próba ta miała charakter tylko częściowo losowy, albowiem intencją naszą było uzyskanie odpowiedzi z różnego typu wsi, w tej okolicy, a więc wsi szlacheckich, chłopskich – katolickich i prawosławnych⁵ – czytamy w opublikowanym artykule. Autorzy określają zebrany materiał jako dane dotyczące wsi podlaskiej, które następnie mają im posłużyć do porównań z populacją miejską (warszawską). Badane były warunki mieszkaniowe, zaopatrzenie w ubranie, wyżywienie, sytuacje finansową, czy żyje się lepiej czy gorzej niż przed pięciu laty, jak będzie za pięć lat – starano się określić minimum socjalne jakie według respondentów potrzebne jest do funkcjonowania. Przypomnieć należy, że czas realizacji badań był czasem poprzedzonym niezadowolonymi społecznymi lat 1970, 1976 i 1980 oraz stanu wojennego. Wskaźnikiem warunków

³ Literatura opisująca różne aspekty ziemi drohickiej jest stosunkowo liczna, przykładem jest chociażby publikacja D. Markowskiej, *Rodzina wiejska na Podlasiu*, Wrocław 1970. Autorka przedstawia m.in. badania czterech wsi, dwóch z byłego Królestwa Kongresowego (Szczegłacin i Mogielnica) i dwóch z terenów tzw. zachodniej guberni Cesarstwa (Wólkę Zamkową i Chrołowice). Bądź tekst A. Czekalińskiej, L. Jakubowskiej, M. Jasiczek, G. Prewencja Motywy zawierania małżeństw a system wartościowani. Analiza materiałów ze wsi Wólka Zamkowa, woj. białostockie, w: *Etnografia polska*, 1976, t. XX, z. 2. Czy też książka E. Goluchowska, *Język i kultura mieszkańców wsi włościańskich i szlacheckich dawnej ziemi drohickiej na Podlasiu. Studium socjolingwistyczne*. Warszawa 2006. Badania zostały przeprowadzone we wsiach szlacheckich (Czaje Bagno, Czaje Wólka, Czarkówka, Jaszczolty, Leszczka Mała, Łempice, Malinowo, Niemiarowo-Sochy, Perlejewo, Pietraszki, Radziszewo-Króle, Twarogi-Trąbnica, Twarogi-Wypychy), włościańskich (Glinnik, Granne, Kobusy, Pełch, Smarklice) i dworskie (Czaje, Markowo, Ostrożany, Rudka) i inne.

⁴ M. Fuszara, I. Jakubowska, J. Kurczewski, Nasze życie w kryzysie (warunki życia w ocenie i przewidywaniach mieszkańców Warszawy i wsi podlaskiej – wyniki badań ankietowych 1983/1984), w: *Umowa o kartki* (red.) J. Kurczewskiego, Warszawa 2004. s. 237-253.

⁵ Ibidem, s. 237.

mieszkaniowych było posiadanie własnego mieszkania/domu, działki, pytania o liczbę pokoi, posiadanie centralnego ogrzewania, bieżącej wody (w tym ciepłej), posiadanie wanny/prysznic, ubikacji, kuchni z czterema palnikami. Ponad to wyposażenie we wszelakie sprzęty gospodarstwa domowego (wyposażenie) lodówki, pralki (automatyczne, półautomatyczne), telewizory (kolorowy czy czarnobiałe), radioodbiornik, odkurzacz, adapter, bibliotekę domową, rower, samochód osobowy i inne⁶. Posiadanie odzieży i obuwia, takiego jak: futro (kożuch) na zimę, dobry garnitur (kostium), minimum dwie pary butów zimowych i letnich. Wskazywano również na braki ubraniowe, bielizny osobistej, pościeli, firanek i zasłon⁷. Warunki żywieniowe były badane poprzez ilość jadanych posiłków (czy 3 dziennie?) oraz częstość spożywania mięsa w tygodniu (deklaracja ile dni respondenci jedliby gdyby mogli a jak faktycznie jest)⁸. Badane było również zagadnienie wolnego czasu i odpoczynku, gdzie wymienia się jako miernik dwie godziny czasu na dzień, dwa dni w tygodniu i dwa tygodnie wczasów na rok⁹. Znalazły się również pytania o zadowolenie z życia: komu żyje się najlepiej a komu najgorzej? Powyższe opracowanie ukazuje pewien wycinek rzeczywistości usytuowany w konkretnym czasie zawierający w sobie wyraźny element badania nad kryzysem oraz stanowi pouczającą anegdotę, z której dowiadujemy się jak żyło się w trudnych latach 80. i przy użyciu jakich wskaźników możemy badać pewne zjawiska zachodzące w społeczeństwie.

Interesujący opis przeszłości odnajdziemy w książce *Nazwy etniczne jako czynnik dystansu etnicznego. Studium przypadku zróżnicowania społecznego na Podlasiu*¹⁰, jest to badanie wsi podlaskich, które obecnie znajdują się w gminie Drohiczyń n/Bugiem. Przyczynkiem do napisania tegoż opracowania była weryfikacja stanowiska czy faktycznie istnieją (w tamtym okresie) podziały na wsie szlacheckie, włościańskie, białoruskie oraz co te nazwy oznaczają dziś¹¹ (jak również dyskusja z Małgorzatą Fuszara¹², współautorką wyżej prezentowanych badań). We wrześniu 1984 r. zostały zrealizowane badania w pięciu wsiach podlaskich w tym: dwóch wsiach szlacheckich Miłkowicach Jankach i Miłkowicach Stawkach, dwóch wsiach włościańskich Wólce Zamkowej i Śledzianowie oraz Klekotowie wsi okre-

⁶ Ibidem, s. 244-246.

⁷ Ibidem, s. 246-247.

⁸ Ibidem, s. 247-248.

⁹ Ibidem, s. 248-250.

¹⁰ B. Mikołajewska, *Nazwy etniczne jako czynnik dystansu etnicznego. Studium przypadku zróżnicowania społecznego na Podlasiu*, Warszawa 1987.

¹¹ Ibidem, s. 1.

¹² Ibidem.

ślanej jako białoruska (ruska). Łącznie przebadano 126 osób, ze wsi: szlacheckiej 40, włościańskiej 60 i białoruskiej 26 osób¹³. Autorka chciała dowiedzieć się jak obecni jej mieszkańcy „postrzegają «starą» stratyfikację społeczną” (przyp. aut. powyżej wymienioną)¹⁴. W publikacji tej odnajdziemy pełną paletę odcieni opisujących ówczesny wygląd wsi (w tym, z ręcznie szkicowanymi mapkami), atmosferę tamtych lat oraz ogólnie ujmując życie codzienne jej rezydentów i migrantów jakby to określiła autorka. Przytoczę opis sporządzony przez jednego z ankierów o Śledzianowie: „Uderzyła mnie atmosfera inna niż w Wólce Zamkowej i Klekotowie. Atmosferę tę tworzy już sam wygląd tej wsi. Na atmosferę tę wpływa przede wszystkim wygląd Kościoła i terenu wokół niego, starych wysokich drzew po obu stronach brukowanej drogi. To taki punkt centralny o odświętnym wyglądzie. Domy położone są po obu stronach drogi, dość ciasno. Mają bardzo różny wygląd. Począwszy od zapadniętych, krytych strzechą chat prawie już zupełnie zrujnowanych poprzez bardzo ładne, zadbane drewniane domy z gankami i malowanymi okiennicami aż po piętrowe, murowane „puszki”. Na ulicy wielu ludzi spotykających się, rozmawiających ze sobą /większość przy sklepie/. Dużo jeżdżącego sprzętu rolniczego, samochodów. Na ulicach, a także w domach wielu młodych ludzi, dużo małych dzieci. (...)”¹⁵.

Czyż to nie jest świadectwo piękna, rozplywającego się w prostocie codzienności? Zebrany materiał jest o tyle cenny, gdyż znaczący odsetek respondentów w latach 80. miał powyżej 50-tego bądź 60-tego roku życia, dziś części z tych osób nie ma wśród żywych, lecz pozostało świadectwo słowa zawartego w badaniach, do których warto sięgnąć.

Drohiczyn

Obóz naukowo-badawczy miał miejsce w Drohiczynie wiosną 2011 r. „badania przeprowadzono za pomocą kwestionariusza wśród mieszkańców Drohiczyna wylosowanych z listy adresowej – zostało ich wykonanych 230. Przeprowadzono także 46 pogłębionych wywiadów z mieszkańcami wsi Wólka Zamkowa, Śledzianów, Klekotowo, Miłkowice Stawki, Miłkowice Janki”¹⁶. Dane i informacje zostały zebrane przez studentów, doktorantów i pracowników Instytutu Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu

¹³ Ibidem, s. 198.

¹⁴ Ibidem, s. 187.

¹⁵ Ibidem, s. 196.

¹⁶ Ibidem, przypis nr 16, s. 475.

Warszawskiego¹⁷. „Badania dotyczyły przemian tradycji i obyczajów lokalnej społeczności, zmian zachodzących w życiu mieszkańców; – piszą autorki – interesowało nas również, jak z perspektywy mieszkańców postrzegana jest koegzystencja i potencjalne konflikty między różnymi grupami wyznaniowymi i narodowymi na tym terenie”¹⁸. W tekście badaczki charakteryzują wybrane miejscowości z uwzględnieniem najważniejszych wydarzeń dla dziejów tych miejsc. Badania były przeprowadzone w okresie świątecznym, ostatnim dniem obozu naukowo-badawczego była Niedziela Palmowa, a przygotowania do świąt Wielkanocy rozpoczęły się zarówno u katolików jak i prawosławnych. Autorki tekstu opisują, w jaki sposób przebiegały owe przygotowania, co jadano i pito a czego nie w trakcie Wielkiego Postu. Opisane są tradycje i obyczaje świąteczne obu obrządków. Opis zaprezentowany w tekście jest mi znany z własnego domu, bądź domostw moich kolegów i koleżanek, tym nie mniej czytam o tym z nie mniejszym skupieniem, zaciekawieniem i poczuciem realizmu.

Artykuł częściowo wykorzystujący zaprezentowane powyższe badania, odnajdziemy w tekście *Adaptacja czy emancypacja (Olesno, Jastarnia, Drohiczyn)*¹⁹, autorstwa Jacka Kurczewskiego. Omówiona jest tam sytuacja trzech miasteczek Olesna, Jastarni i Drohiczyzna, gdzie według autora *przebieg doświadczenia unijnego był odmienny*²⁰. Zaprezentowane są dane dotyczące wydatkowania środków unijnych i zdaniem akademika w Drohiczyźnie miała miejsce „rozwinęta konsumpcja środków europejskich, której przykład dają działania zlokalizowanej tu diecezji, – natomiast – nie przekłada się to na wzrost szans materialnej poprawy warunków życia mieszkańców”²¹. Autor zaznacza, że Drohiczyn „reprezentuje typ społeczności, która związana indywidualnie z Zachodem (przede wszystkim z Belgią jako miejscem pracy, tak jak Olesno z Niemcami), ma te więzi tylko o charakterze ekonomicznym, bez więzi historyczno-kulturowej, która niewątpliwie wpływa na postawy Ślązaków. To też społeczność dwukulturowa, ale dominuje w niej «polskość» jako kategoria jednocząca i przeciwstawiająca – ponad podziałami wyznaniowymi kryjącymi dawne etniczne – obcym”²². Kurczewski dochodzi do takich wniosków na podstawie analizy danych zasta-

¹⁷ Badania były prowadzone przez J. Arcimowicz i J. Śmigielską, finansowane przez ISNS UW.

¹⁸ Ibidem, s. 425.

¹⁹ J. Kurczewski, *Adaptacja czy emancypacja (Olesno, Jastarnia, Drohiczyn)*, w: W. Morawski (red.), *Powiązania zewnętrzne. Modernizacja Polski*, Warszawa 2012.

²⁰ Ibidem, s. 382.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

nych m.in. referendum akcesyjnego do UE, wyników wyborów prezydenckich, analizy historycznej i porównawczej między miasteczkami położonymi na trzech różnych biegunach mapy Polski. Cytuje również badania przeprowadzone przez Katedrę Socjologii i Antropologii Obyczajów i Prawa w ISNS UW – pytania dotyczyły emigracji zarobkowej i tożsamości. Na 198 respondentów 14% deklarowało wyjazd na Zachód do pracy na dłużej niż miesiąc. „Europejskość” zadeklarowało 38% respondentów (wybór możliwy na jedno z czterech miejsc²³. Wskaźnikami dającymi możliwość odpowiedzi na pytanie zawarte w tytule artykułu mogą być: wyniki wyborów (tj. poglądy polityczne), wykorzystanie środków unijnych (wątek ekonomiczny) i tożsamość (przynależność do pewnej kultury).

Wśród literatury badawczej nie sposób pominąć publikacje (pomińmy, iż nie stanowi dorobku UW) *Postawy religijno-społeczne katolików Diecezji Drohiczyńskiej*²⁴ wydanej w 2010 roku. Badanie zrealizowano jesienią 2009 r. na terenie całej diecezji drohiczyńskiej. Metodą reprezentacyjną przebadano 400 osób deklarujących przynależność do Kościoła katolickiego. Kwestionariusz zawierał „6 działów dotyczących religijności i życia wspólnotowego w parafiach: 1) Wiara i wiedza religijna, 2) praktyki religijne, 3) stosunek do religii i kościoła, 4) zwyczaje religijne, 5) wartości i postawy moralne, 6) integracja z diecezją, parafią i środowiskiem lokalnym”²⁵. Podejmowane są również wątki sytuacji ekonomicznej w regionie (migracje zarobkowe, sytuacja w rodzinie), ekumenizmu, wspólnej katechety, małżeństw mieszanych i inne.

Zakończenie

W niniejszym opracowaniu odnajdziemy źródła bibliograficzne opisujące znany mi fragment badań socjologicznych ziemi drohickiej, wraz z krótką informacją na temat jej treści. Mogą one służyć jako baza wyjściowa do powstania innych tekstów, być źródłem informacji bądź impulsem do zapoznania się z tymi tekstami lub ogólnie historią lokalną tych ziem a nawet do porozmawiania z babciami/dziadkami i spisaniem ich losów. Zrefe-

²³ Pytanie brzmiało: Mając do wyboru następujące określenia siebie samego (samej) jakie by Pan(i) wybrał(a)? Należało uporządkować określenia w pierwszej kolejności aż do czwartej. Kafeteria: Polak/Polka, Białorusin/Białorusinka – Ukrainiec/Ukrainka – Prawosławna(y) – Katolik/Katoliczka – Szlachcic(cianka) – Podlasiak – Słowianin – Europejczyk.

²⁴ E. Jarmoch, W. Zdaniewicz (red.), *Postawy religijno-społeczne katolików Diecezji Drohiczyńskiej*, Drohiczyn 2010.

²⁵ Ibidem, s. 17.

rowane artykuły i badania ukazują pewną prawidłowość tj. mechanizm kuli śnieżnej terenu badawczego, dzięki któremu to raz zapoczątkowane badania multiplikują ich ilość oraz tekstów pisanych na tenże temat, nadając badanemu obszarowi szczególne miejsce w historii. Przykładem są badania wsi zrealizowane w latach 80., gdzie powrócono w te same miejsca po niespełna 30 latach, a zainteresowanie badawcze mogło się zrodzić po lekturze tekstów sporządzonych w okresie wcześniejszym.

Bibliografia

Książka

1. Goluchowska E., *Język i kultura mieszkańców wsi włościańskich i szlacheckich dawnej ziemi drohickiej na Podlasiu. Studium socjolingwistyczne*, Warszawa 2006
2. Markowska D., *Rodzina wiejska na Podlasiu*, Wrocław 1970
3. Mikołajewska B., *Nazwy etniczne jako czynnik dystansu etnicznego. Studium przypadku zróżnicowania społecznego na Podlasiu*, Warszawa 1987

Artykuł w pracy zbiorowej

1. Arcimowicz J., Śmigielska J., Z warsztatów badacza – powrót na ziemię drohicką, w: *O społeczeństwie, prawie i obyczajach. Księga pamiątkowo ofiarowana profesorowi Jackowi Kurczewskiemu*, Warszawa 2013
2. A. Czekańska, L. Jakubowska, M. Jasiczek, G. Prewencja, Motywy zawierania małżeństw a system wartościowani. Analiza materiałów ze wsi Wólka Zamkowa, woj. białostockie, w: *Etnografia polska*, 1976, t. XX, z. 2
3. Fuszara M., Jakubowska I., Kurczewski J., Nasze życie w kryzysie (warunki życia w ocenie i przewidywaniach mieszkańców Warszawy i wsi podlaskiej – wyniki badań ankietowych 1983/1984), w: *Umowa o kartki* (red.) J. Kurczewskiego, Warszawa 2004
4. Jarmoch E., Zdaniewicz W. (red.), *Postawy religijno-społeczne katolików Diecezji Drohiczyńskiej*, Drohiczyn 2010
5. Kurczewski J., Adaptacja czy emancypacja (Olesno, Jastarnia, Drohiczyn), w: W. Morawski (red.), *Powiązania zewnętrzne. Modernizacja Polski*, Warszawa 2012

6. Polkowska-Markowska Wanda, *Dzieje Zakonu Dobrzyńskiego. przyczynek do kwestji krzyżackiej*, w: „Roczniki Historyczne Organ Towarzystwa miłośników Historji wPoznaniu” (red.) Kazimierza Tymienieckiego, Kazimierza Kaczmarczyka i ks. Henryka Likowskiego. Rocznik II zeszyt 2

Karol Kamiński – mgr, doktorant w Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, absolwent Studium Europy Wschodniej UW, zakończył specjalizacje: *Rosja i Europa Wschodnia*. Obszar zainteresowań: *socjologia pogranicza, lokalności, mały ruch graniczny, obwód kaliningradzki, problem migracji, Polonia*. Adres e-mail: *karkam2@wp.pl*.